

Skadar. Sme ubytovaní v kasárňach. V starých vojenských budovách, dvojposchodových, postavených oproti sebe. Úzky a dlhý dvor. Na jednej i na druhej strane dve veľké drevené brány; zatvárajú ich, len čo sa zotmie. Ženy v čiernom odchádzajú a prichádzajú, pod zásterou ukrývajú chlieb, vymieňajú ho za ryby.

Na dvore sa hrajú deti. Sedím a pozorujem ich z okna. Keď si ma všimnú, kývajú mi. Nejdem dole; vyplazujú na mňa jazyk.

Dedo ma každý deň berie k jazeru. Nafúкло sa mi brucho. Prvý deň som behal v tráve, skotúľal som sa, začal som kričať. Bola tam žihľava. Odvtedy ma držal za ruku. Pomaly, po mnohom kráčaní, mi brucho spľaslo. Vraj to bolo tým, že som bol zavretý vo vnútri.

V jedno studené ráno našli na latrínach bábätko. Nahé, modravé, s povrazom okolo krku. Zahliadol som ho v čiernej látke a odrazu nastal rozruch. Vyhnali nás, aby sme ho nevideli. „Bastard, bastard!“ kričali a prežehnávali sa.

Na dvore si rozdeľovali olej, fazule, múku, ktorá sa už premenila na kameň. Ženy ju rozbíjali čímkoľvek, čo im prišlo pod ruku, drobili ju fľašami, opäť ju menili na prach. Chlieb z nej bol horký.

Prichádzali Gegovia. Predávali ovocie, žlté a červené melóny. Ženy sa schádzali všetky naraz, aj my sme sa chodili prizerať zblízka. Gegovia kričali, zjednávali, keď dávali pozor na jednu, druhá si zhodila melón pod nohy, šaty dlhé, nebolo to vidieť, deti ho vzali zozadu a hajde domov. Potom to pochopili a chodili po dvoch.

Od Macedóncov je každú chvíľu počuť žalospevy. Dostávajú správy z Gramosu, z Vitsi. Naše matky sa na seba mlčky pozerali, pokyvovali hlavami.

Zhromažďujú deti. Pošlú nás inam, preč od našich blízkych. Macedónčanky už svoje deti odovzdali. Plakali, bozkávali ich, nepovedali nie. Tie naše besneli. Kvíľili, preklínali, tisli si nás k sebe, jedna-dve nechtami zaútočili na odvádzačov, aj my sme sa pustili do plaču, nechali nás tak. Vzali staršie deti, od desiatich rokov vyššie.

Nakladajú nás do veľkých kamiónov. Potom na loď, že vraj poľskú nákladnú. Vyťahujú nás žeriavom. Trasieme sa, niekto padá do mora.

Jedlo nám spúšťajú reťazami, sme hlava na hlave v nákladovom priestore lode. Nenechajú nás odtiaľ vystrčiť nos. Jedného dňa dedo vyšiel na palubu. Okolo prechádzala loď. „K zemi,“ hovoria mu. Nesklonil sa, stiahli ho nasilu.

Prešli sme Gibraltár, potom aj Lamanšský prieliv. Dvanásť dní a nocí. Z lode na vlak. Raz za čas vchádzajú pekné dievčatá, dávajú nám jablká a sušienky. Tu je to iné.

V Maďarsku je veľmi chladno. Dostali sme vši. Naše oblečenie hádžu do kotlov, kúpu nás. Polotmavá miestnosť, plná pary a žien. To čierne dole pod bruchom som videl prvý raz. Pri východe nadeľujú dospelým vojenské kabáty a po jednom batohu s jablkami.

Balaton. Hotely žiariace čistotou a mramorom. Stareny nechodili na toalety, omračovala ich bieloba. Časom si privykli, a ako neboli naučené na toaletný papier a také veci, špinili kachličky odtlačkami prstov. Maďari boli zhrození.

Ich jedlo bolo dobré. Akoby to nestačilo, liali do nás aj olej z jesetera. Nechceli sme. Naháňali nás nejaké bacuľaté Maďarky s fľašou a lyžičkou v ruke.

Dostali sme balíček od otca. Hrozienka a figy. Mama sedí a píše mu. Má drobné písmo, „ako blchy“, hovoríeva dedo.

Moja fotografia, nos ju pri sebe všade, kam pôjdeš, a neplač...

Mám na sebe sivý flanelový oblek. Nohavice sú mi veľké, takmer mi zakrývajú topánky. V pravej ruke mám hrubú knihu. Druhá ruka mi voľne visí, zápästím sa trochu dotýka matkiných šiat. Hlavu mám naklonenú mierne doprava, tým smerom, kde stojí môj malý brat s bielym králikom v náručí.

Otec píše často. Vaša záležitosť, vraví, je na dobrej ceste. Jeho listy otvárajú s úzkosťou. Raz sa tešia, raz znepokojujú. V dome sa stretávajú mnohí, vymýšľajú, ako

odnesú jednu alebo druhú vec. Starý Sotiris chce vyťať stromy, ktoré si vysadil v záhrade, aby za sebou nič nezanechal. Ženy zúria: „Pane na nebi, tu sme jedli chlieb, ľudia nám otvorili svoje dvere. Či sú na vine stromy? Ved' je to hriech!“

S matkou chodíme na družstvo. Veľký obchod, vnútri veľa ľudí, Gréci a Maďari. Oblieka nás ako zo škatuľky. Kostasovi je kabát veľký, nenašli sme jeho veľkosť. Mama mala odložené nejaké forinty, všetky sme ich minuli.

Pri vlaku pozdravy a náreky. Kričanie, vreskot pre to, kto bude kde sedieť, ako často sa bude striedať. Vyrážame. Stareny sa prežehnávajú.

V Rakúsku nám priniesli jedlo. Niečo ako polievku s kúskami mäsa. Prešli cez náš vagón. Nepáčila sa nám tá hmota. „Nix,“ povedal im dedo. Odišli. Ďalší deň nepriniesli vzorku. Otvorili dvere a spýtali sa. „Nix,“ dedo opäť. Po čase nám niekto povedal, že druhý raz mali pečené hovädzie. Stareny šomrali. „Aké nix, čo za nix,“ hovorili dedovi a dali sa do smiechu.

Do vagóna vošiel cudzinec a niečo sa opýtal. Dedo naňho prehovoril po anglicky. Pozdravili sa a začali sa zhovárať. Všetko si značil do zápisníka. Pýtal sa, ako sme sa mali v Maďarsku a či sme radi, že sa vraciame do vlasti. Pri odchode daroval dedovi cigary, ešte ho aj potľapkával po chrbte.

V Taliansku sme uvideli more. Skôr ako sme vošli na loď, nadelili nám biely chlieb a pomaranče. Posúvali sme si nôž. Starší sa smiali, až im slzy tiekli. „Rukami, rukami,“ ukazovali nám. Okolo nás sa šírila vôňa.

Ľudia začali vracieť od prvej chvíle. More bolo rozbúrené, keďže bol február. Mne to neprekážalo. S dedom sme chodili na palubu, rozprával mi o svojej ceste do Ameriky loďou Patris. Vlny veľké ako hory, raz boli hore, raz dole, lodná vrtuľa sa celé hodiny točila vo vzduchu, počuli ju, ako sa hnevá, a loď sa triasla.

Popoludní sme boli v Igumenitsi. Loď nevedela zakotviť, vylodili nás člmi. Mnohí bozkávajú zem, niekto vyliezol na cisternu a začal rečniť. Náreky, krik, objatia. Našli sme otca. Plakala mama aj on, ja som plakať nemohol. Zobral nás do jednej kaviarne, ktorú vlastnil náš príbuzný, bolo tam veľa ľudí, núkali nás lokumom. „Vyzeráte dobre,“ vraveli nám, „zdraví, pekne oblečení.“ Akoby nevideli fotografie.

Večer sme sa rozišli spať k príbuzným a priateľom. Mňa zobrali do domu Jannisa, boli sme ako bratia, tak ako naši otcovia a dedovia. Jannis prechladol, a tak mu jeho mama urobila zábal. Prvýkrát som videl modrý lieh. Na druhý deň som to povedal bratovi, neveril mi. Opýtali sme sa otca a ten nám to potvrdil.

V autobuse bolo veľa ľudí. Ešteže sme našli miesto. Otec ma mal na kolenách. Pozerám sa na jeho prsty prepletené na mojom bruchu. Sú krátke a tučné, má aj prsteň. Načiahnem ruku a pohladím ho. Pobožká ma na zátylok.

Vystupujeme z autobusu. Čakajú nás dedinčania s mulicami. Vysadia ma samého do sedla a vyrážame. Bojím sa, že ma mulica zhodí z útesu, ide po úplnom krajíčku cesty. Všade blato a kaluže, začína aj slabo pršať. Ktosi sa chystá otvoriť dáždnik. „Nie,“ kričí poháňač, „mulice sa zľaknú.“

Občas sa zjaví dedina s obrovským schodiskom. Ešte mrholí a všetko je sivé a cudzie. Pri rieke vidíme uja Spyrosa, beží, plače a bozkáva nás, raz mňa, raz môjho brata. Nazýva nás prešibancami.

Práve ho prepustili z vojska, ešte má na sebe vojenský kabát.

Poludnie. Vôňa oregana. Všade hory, vresy, suchá tráva. Som v rieke s ostatnými deťmi, plávame. Potom schádzame nižšie za užovkami a krabmi, k plynkej jaskyni s dážďovníkmi, tam, kde sa zlievajú dve rieky. Počuť krákanie veľkých vtákov, skaly pália. V diaľke znie ženský hlas. „Chrysanthi...“ Deti kričia všetky spolu: „Chrysanthi...“ Jedno krídlo sa dotkne môjho vnútra, ako keď sa točí vreteno, pradúc jemnú čiernu niť.

©2023

Večer sa mi okolo tela ovíjajú vody, v ktorých som plával. Tmavé, plné klzkých kameňov, žiab a užoviek. Meno Chrysanthi sa potápa ako sklené oko. Je pochovaná v Maďarsku, na malom cintoríne plnom kvetov. Vtedy, keď sme boli na školskom výlete, som to nevedel. Nejaké dieťa prečítalo jej meno a ukázalo mi hrob. Šiel som domov a večer som to povedal našim. Náhle som sa rozplakal.

Pretáčam sa na druhý bok. Dedo ešte nespí. „Nechytaj si prirodzenie,“ vraví mi, „zostane ti malé.“ Spím s rukami pod pazuchami. Tu je dobre. Na kopci s kozami si spánok nevychutnáš. Starý Vasilis žuje tabak z cigariet Ethnos. Väčšinou z Ameriky. Dve ženy sa ma pýtajú, čo mám vo vrecku s večerou. Mesiac je červený a je veľmi nízko, kozy skáču ako tiene z krika do krika. Jeme chlieb, syr, rajčiny. Vyberám si miesto, kde budem spať, bez kameňov a pichliačov. Prebúdzam sa medzi tými dvomi ženami. Jedna z nich hlasno chrápe.

Hora je samý kameň a nízke kermesové duby. Sem-tam nejaký obyčajný dub. Tu a tam kúsok hrdzavého železa, občas aj celý granát. Jeden som doniesol domov, naši sa zdesili. Rozprávali mi o tom a onom, o vylúpnutých očiach, odseknutých rukách, nehovoriac o tých, čo boli na mieste mŕtvi.

Dedo si pamätá vojenské operácie. „Sedel som pri okne,“ vraví, „a pozoroval som lietadlá. Zhadzovali výbušniny, zápalné bomby, ťahali sa ako hady, hora sa chytila. Vrazil som si, že tam hore neostane živá duša. No len čo lietadlá odleteli, muži i ženy vyšli von a strieľali ľahkými puškami. Mali silné bunkre.“

Teraz oslavujú pád Murgany. Ako každý rok. Príhovory, vence a potom oslava pod platanmi v kostole, kde sa koná slávnosť vždy pätnásteho augusta. Známa slávnosť, kedysi trvala tri dni. Prvýkrát som sa jej zúčastnil, keď som mal jedenásť rokov, núkali ma vanilkou až do prasknutia. Dávali mi päťstovky, tisícky, bankovky. Kúpil som si pištoľ a náboje. Bum, tresk celý ďalší deň.

Kapitán bol opitý. „Ako ide boj?“ hovorí farárovej žene. „Aký boj?“ zbledla ona. „Ty vieš, spolubojovníčka,“ žmurkol na ňu. Otec vstúpil medzi nich. „Čo to vravíte? Veď to boli utečenci, unesení.“ Jedna veta viedla k druhej, nechýbalo veľa a boli by sa do seba pustili. Kapitán nariadil seržantovi, aby ho zatkol, seržant bol otcov známy, chodili spolu na poľovačku, nedotkol sa ho. „Počúvaj ma,“ vraví mu otec. „Ak ty si kapitán, ja som generál v tejto dedine. Hlasovalo za mňa štyristo ľudí. Nikto ma nemôže spútať.“ Zasiahol seržant aj ďalší, vzali kapitána a odišli.